

Colofon

ISSN: 1873-9350
Auteur(s): mw. E.A.M. de Boer, MSc, MA
Archiefonderzoek: dhr. drs. J.M.J. Willems
Cartografie: mw. E.A.M. de Boer, MSc, MA
Redactie: mw. drs. M. Kooi
Copyright: BAAC bv te 's-Hertogenbosch

Redactie senior archeoloog: drs. M. Kooi 17-10-2017
Accordering senior prospector: E.A.M. de Boer, MSc, MA 18-10-2017

© BAAC, 's-Hertogenbosch (2017)

BAAC aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

BAAC bv
Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Onderzoekskader	7
1.2 Ligging van het gebied	8
1.3 Administratieve gegevens	9
2 Bureauonderzoek	11
2.1 Werkwijze	11
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	11
2.3 Bewoningsgeschiedenis	15
2.3.1 Inleiding	15
2.3.2 Historie	16
2.3.3 Archeologie	20
3 Archeologische verwachting	25
4 Conclusie en aanbevelingen	27
5 Geraadpleegde bronnen	29
Bijlagen	33
Bijlage 1	Geplande werkzaamheden
Bijlage 2	Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Oudewater heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Romeijnsbrug te Oudewater. Het plangebied maakt deel uit van een gebied waar in het Holoceen onder invloed van fluviatiele activiteiten zowel een dik pakket veen, klei en zand is afgezet als een dik antropogeen pakket is opgebracht.

Het plangebied maakte lange tijd deel uit van de riviervlakte van de Rijn en Maas met een verwilderd geulenpatroon. De top van deze afzettingen is echter door de Holocene geul van de Hollandsche IJssel geërodeerd. Derhalve wordt aan het plangebied voor het paleolithicum tot en met het mesolithicum een lage verwachting toegekend.

Als gevolg van de stijgende zeespiegel, steeg de grondwaterspiegel en ontstond vanuit het westen geleidelijk een veenmoeras met meanderende rivieren. De stroomgordels vormden in deze periode mogelijke bewoningslocaties. Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd de noordoost-zuidwest georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten actief. Vermoedelijk lag het plangebied buiten de natuurlijke of oudste fase van deze geul. Bovendien zijn deze afzettingen door de Hollandsche IJssel geërodeerd. Derhalve is de archeologische verwachting voor het neolithicum tot en met de vroeg-Romeinse tijd laag.

Vanaf de midden-Romeinse tijd is ter hoogte van het plangebied een nieuwe rivierloop ontstaan, de Hollandsche IJssel, waarbij het plangebied op enig moment deel heeft uitgemaakt van de actieve geul van deze rivier. Op een gegeven moment is de IJsselloop ten zuidwesten van het plangebied komen te liggen en is de Lange Linschoten door het plangebied gaan stromen. Dit betekent dat zich in de ondergrond aan natte context gerelateerde archeologische resten kunnen voorkomen, zoals beschoeiingen, vaartuigen, fuiken, afvaldumps en rituele deposities, die echter door later gebruik weer verstoord kunnen zijn. Derhalve geldt voor archeologische resten uit de midden-Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A een lage tot middelhoge verwachting.

In 1321 heeft Oudewater stadsmuren gekregen waarbij ter hoogte van het plangebied de IJsselpoort is aangelegd met aan de oostzijde de Remigiusbrug. In 1575 raakte de stad en de brug zwaar beschadigd. Pas in 1591 werd een nieuwe boogbrug aangelegd over de Lange Linschoten, de Romeijnsbrug. In 1719 heeft men een keersluis aangelegd langs de westzijde van de Romeijnsbrug tegen hoog water in de Hollandsche IJssel. In de tweede helft van de 19e eeuw zijn de Gevangentoren en de Romeijnsbrug gesloopt, waarna de huidige Romeijnsbrug is gebouwd en de locatie van de toren deel is geworden van de openbare ruimte (bestrating). Als gevolg van de ligging in de oude stadskern is het terrein vermoedelijk tot 3,7 à 5 m opgehoogd. In de loop van de 20e en 21e eeuw zijn in het gebied kabels en leidingen aangelegd en zal stabilisatiezand zijn aangebracht, waardoor de bodem naar verwachting tot circa 40 cm –mv geheel verstoord en/of recent opgebracht zal zijn en dieper plaatselijk verstoord zal zijn. Aan (onverstoorde) archeologische resten uit de late middeleeuwen B tot nieuwe

tijd (verdedigingswerken, nederzettingsresten, afvaldumps, infrastructurele werken e.d.) wordt een zeer hoge verwachting toegekend.

Als gevolg van de geplande werkzaamheden zal de bodem over grote oppervlaktes tot circa 1,2 m +NAP worden verstoord. Aangezien de onverstoorde archeologische resten uit de late middeleeuwen B-nieuwe tijd al vanaf 40 cm –mv (vanaf 3,1 m +NAP en dieper) worden verwacht en hiervoor een zeer hoge verwachting geldt, is de kans zeer groot dat archeologische resten verstoord raken of zelfs geheel weg worden gegraven. Derhalve wordt geadviseerd om vervolgonderzoek in de vorm van een archeologische begeleiding van de sloop- en graafwerkzaamheden uit te voeren om de archeologische verwachting aan te vullen en te toetsen.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van de gemeente Oudewater heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Romeijnsbrug te Oudewater. Aanleiding voor het onderzoek is het plan de Romeijnsbrug te renoveren. Hierbij zal de bodem tot circa 1,2 m +NAP worden afgegraven, waarna er schuimbeton zal worden aangebracht. Ter hoogte van de brug zelf zullen nieuwe palen worden aangebracht (tot 15,5 m –NAP) en zal daarop de nieuwe prefab brugelementen worden aangebracht (zie bijlage 1). Als gevolg van de geplande werkzaamheden zal de bodem tot maximaal 2,3 m –mv worden afgegraven. Gezien de ligging in de historische kern dient volgens het gemeentelijke archeologisch beleid in het plangebied derhalve een archeologisch onderzoek uitgevoerd te worden (zie paragraaf 2.3.3).

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het onderzoeksvoorstel¹ te worden beantwoord:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is op basis van reeds uitgevoerd milieu- en funderingsonderzoek de bodemopbouw in het gebied en kan hier sprake zijn recente bodemverstoringen of stadsophooglagen?
- Komen oeverafzettingen van de Hollandsche IJssel of Lange Linschoten voor?
- Zijn er voorlopers van de bestaande brug?
Specifiek o.b.v. van het archiefonderzoek:
 - Wat is/was de funderingsdiepte en de diepte van vloerniveaus ten opzichte van het originele maaiveld?
 - Zijn eventuele ingravingen ten opzichte van het originele maaiveld gedaan, of is er eerst opgehoogd?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

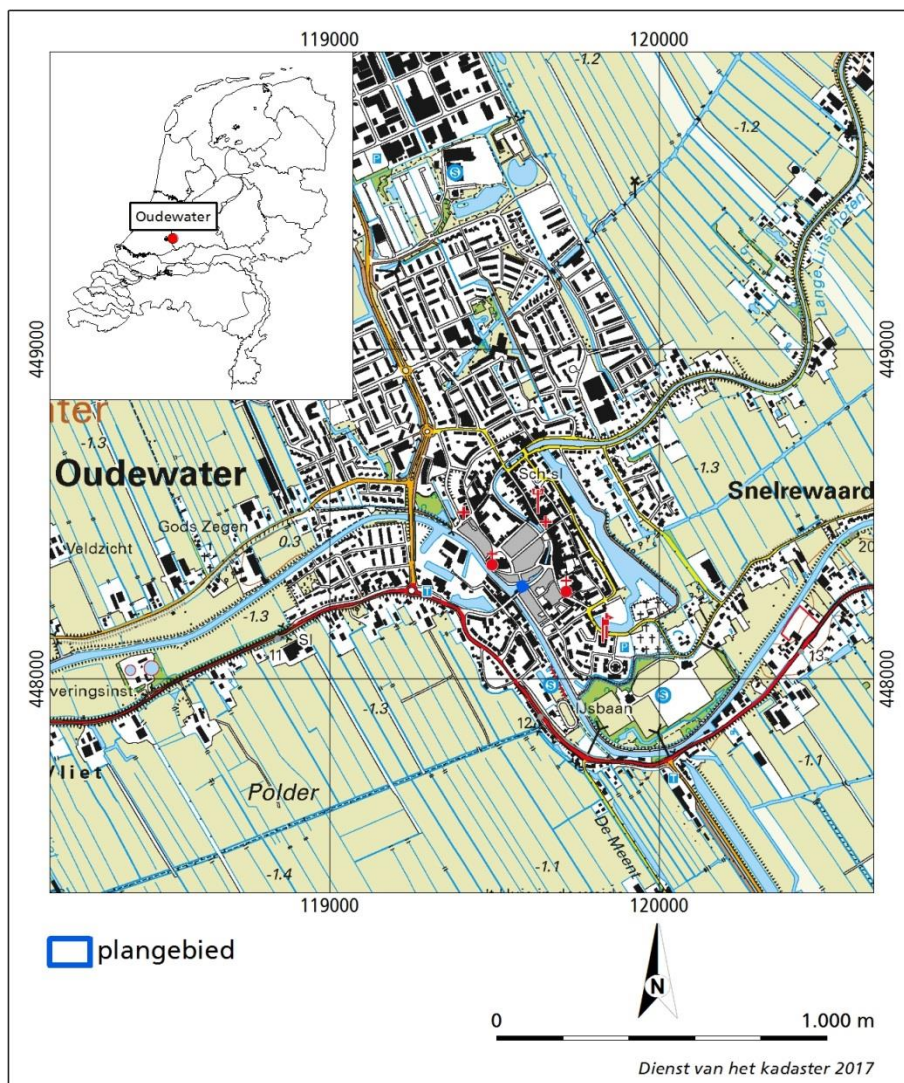
Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 4.0², de provinciale richtlijnen, het vigerende gemeentelijke beleid en het onderzoeksvoorstel.

¹ Bergman 2017.

² CCvD 2016.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt in de oude stadskern van Oudewater in de gelijknamige gemeente (provincie Utrecht). Het plangebied wordt gevormd door de Romeijnsbrug, die in de Romeijnstraat ligt tussen de Noord IJsselkade en de Havenstraat. De oppervlakte bedraagt circa 290 m². In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Utrecht
Gemeente:	Oudewater
Plaats:	Oudewater
Toponiem:	Romeijnstraat
Datum veldwerk:	26 september 2017
Datum conceptrapportage:	18 oktober 2017
Datum definitieve rapportage:	6 november 2017
BAAC-projectnummer:	V-17.0210
Coördinaten:	119.595/448.283 119.579/448.269 119.572/448.287 119.585/448.292
Kaartblad:	38B
Oppervlakte:	290 m ²
Complextypen:	Verdedigingswerken, nederzettingsresten, infrastructurele werken, natte context e.d.
Datering:	Midden-Romeinse tijd-nieuwe tijd
Onderzoeksmeldingsnummer:	4570444100
AMK-terrein:	12020
Vondstmeldingsnummer(s):	N.v.t
Type onderzoek:	Archeologisch bureauonderzoek
Opdrachtgever:	Gemeente Oudewater Contactpersoon: mw. E. Mietes
Bevoegde overheid:	Gemeente Oudewater
Beheer documentatie:	ARCHIS3, Dans Easy en archief BAAC bv.
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging 's-Hertogenbosch Graaf van Solmsweg 103 5222 BS 's-Hertogenbosch tel. 073-6136219
Projectleider:	Mw. E.A.M. de Boer

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) (ARCHIS3) en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland en oude kadastrale en topografische kaarten en informatie. Tevens is er contact opgenomen met de gemeente Oudewater om te bezien of zij beschikten over een (onderhouds)dossier van de brug; dat bleek niet het geval. Wel bleken in het Regionaal Historisch Centrum Rijnstreek en Lopikerwaard in het archief van het Groot-Waterschap van Woerden enkele mappen aanwezig te zijn met betrekking tot het vernieuwen van de keerdeuren. Deze mappen zijn bekeken. Verder is er contact gezocht met de Geschiedkundige vereniging Oudewater. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst. Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 2.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Algemeen

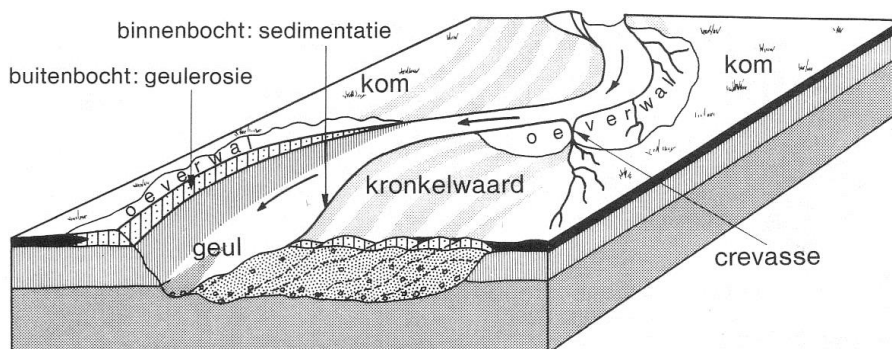
Het plangebied maakt deel uit van het rivierenlandschap.³ In het Pleistoceen stroomden de voorlopers van de Rijn en de Maas door het gebied, waarbij grof zand en grind werden afgezet (Formatie van Kreftenheye). Delen van de riviervlakte vielen periodiek droog, waardoor door de wind zand kon worden verplaatst en duinen konden opstuiven. Deze uit grof zand opgebouwde rivierduinen (ook wel donken genoemd), reiken tegenwoordig plaatselijk door de jongere afzettingen heen tot dicht aan het maaiveld (Boxtel Formatie; Delwijnen Laagpakket). In het plangebied zullen de pleistocene rivierafzettingen echter door holocene geulen diep zijn geërodeerd.⁴

Onder invloed van de klimaatsverbetering op de overgang van het Pleistoceen naar het Holoceen smolt het landijs af en steeg de zeespiegel. Het vlechtende rivierpatroon kreeg door veranderingen in het afvoerregime een meanderend

³ Berendsen 2005; Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (38W) 1984.

⁴ Geologische kaart van Nederland 1:50.000 (blad 38 West) 1992, bijkaart 1.

karakter met enkele hoofdgeulen die zich in de oudere rivierlakte insneed. Alleen bij zeer hoge rivierstanden traden de rivieren buiten hun geulen en werd op de oudere grindige rivierafzettingen een kleilaag (Laag van Wijchen) afgezet. Als gevolg van de doorgaande zeespiegelstijging steeg de grondwaterstand en ontstond ter hoogte van het plangebied na verloop van tijd een groot drassig gebied waar veen werd gevormd (Formatie van Nieuwkoop; Basisveenlaag).

Figuur 2.1 Blokdiagram van een meanderende rivier (Verbraeck 1984).

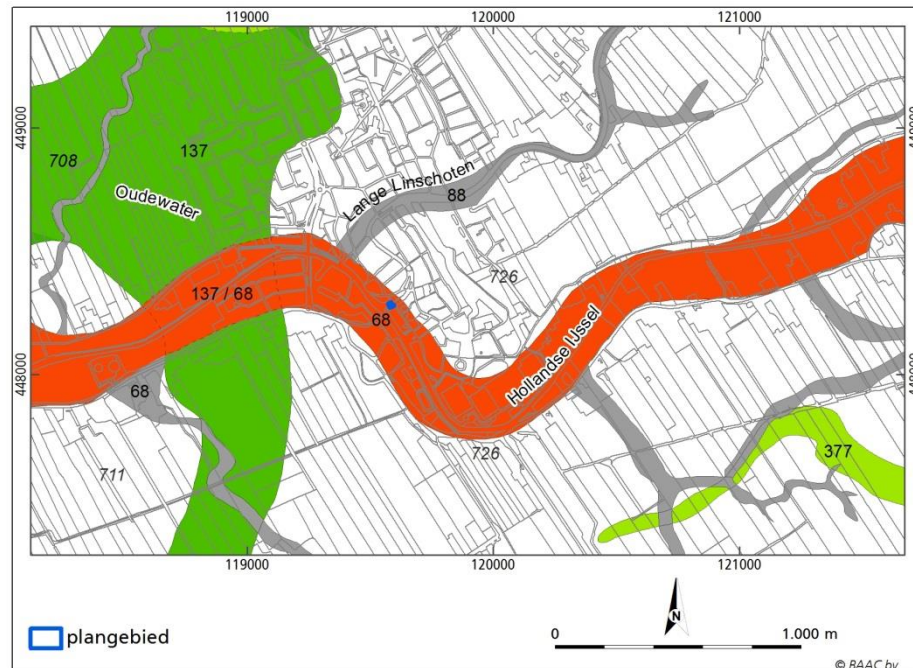
Onder invloed van de stijgende zeespiegel veranderden de zich insnijdende meanderende rivieren tussen 8000 en 7000 BP (d.w.z. in het midden-mesolithicum) in aggraderende rivieren. In de bedding van de rivieren werd het grofste materiaal, voornamelijk zand en grind, afgezet. Bij overstroming werden zand en klei uit de bedding gelicht en op de oevers afgezet, waardoor oeverwallen ontstonden (zeer fijnzandig en zavelig materiaal; Echteld Formatie⁵). Verder van de rivier af kwam het overstromingswater tot rust en werd klei (Echteld Formatie) afgezet. In de kommen ontstond onder invloed van een hoge grondwaterspiegel veen (Formatie van Nieuwkoop; Hollandveen Laagpakket). Mede als gevolg van de invloed van de getijdewerking op de rivierstand vonden regelmatig doorbraken van de oeverwallen plaats, waardoor crevassegeulen ontstonden. In en langs de crevassegeulen vond sedimentatie plaats. De crevasseafzettingen zijn meestal minder dik dan stroomgordelafzettingen, waarbij bovendien de lithologische samenstelling over korte afstand sterk kan variëren.

Na verloop van tijd verzandde de bedding en verlegde de rivier zijn loop. Het zandige geullichaam en de oeverwallen bleven hierbij achter (zie figuur 2.1). Door het zandige karakter van het geullichaam en de oeverwallen kwamen deze delen door ontwatering en differentiële klink⁶ hoger te liggen en vormden ze door de eeuwen heen gunstige plaatsen voor bewoning.⁷

⁵ Voorheen Formaties van Gorkum en Tiel.

⁶ Klei en veen klinken sterker in dan zand, waardoor de oorspronkelijk laag gelegen stroomgordels na verloop van tijd hoog in het landschap kwamen te liggen.

⁷ Verbraeck 1984; Bosch & Kok 1944.

Figuur 2.2 De locatie van het plangebied op de geologisch-geomorfologische kaart (Cohen *et al.* 2012).

Specifiek

Volgens de geologisch-geomorfologische kaart⁸ maakt het plangebied deel uit van een gebied waar zich in het Vroeg- en Midden-Holoceen (8050-7800 14C BP⁹) een meanderende geul heeft ingesneden. Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd op circa 200 m ten noordwesten van het plangebied de noordoost-zuidwest (zie figuur 2.2) georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten actief (vermoedelijk een perimariene crevasse-geul). De ligging van deze stroomgordel is noordelijker dan verwacht op basis van oude kaarten (zie paragraaf 2.3.2). Nadat omstreeks 1830 BP (midden-Romeinse tijd) ter hoogte van het plangebied de Hollandsche IJssel is ontstaan, raakte de geul van de Lange Linschoten buiten gebruik en vond in deze geul alleen bij hoog water van de Hollandsche IJssel sedimentatie plaats. In 1285 na Chr. is de IJssel bij Klaphek afgedamd, maar vermoedelijk was de rivier hiervoor al bedijkt. Als gevolg hiervan werd de sedimentatie beperkt tot het buitendijkse gebied.¹⁰

Volgens de geologische kaart bestaat de ondergrond van het plangebied uit *afzettingen van Tiel (geulafzettingen, eventueel bedekt door oeverafzettingen) van de Hollandsche IJssel* (kaartenheid rD0g).¹¹

Met behulp van de boorgegevens uit het DINOloket kan de geologische opbouw van de omgeving van het plangebied nader gespecificeerd worden. Uit de boringen op 70 m ten zuiden van het plangebied blijkt dat hier, d.w.z. op de rand van de restgeul van de IJssel, een 75 tot 160 cm dik pakket matig fijn tot zeer grof zand aanwezig is met daaronder vanaf 0,07 à 1,07 m –NAP zwak humeuze, matig zandige klei.¹² Op 100 m ten noordwesten van het plangebied bevindt zich op de IJsselkade een minimaal 3 m dik pakket humeuze, zandige klei met plaatselijk

⁸ Berendsen & Stouthamer 2001.

⁹ BP = Before Present (vóór 1950).

¹⁰ Berendsen & Stouthamer 2001; Harbers 1981; Cohen *et al.* 2012.

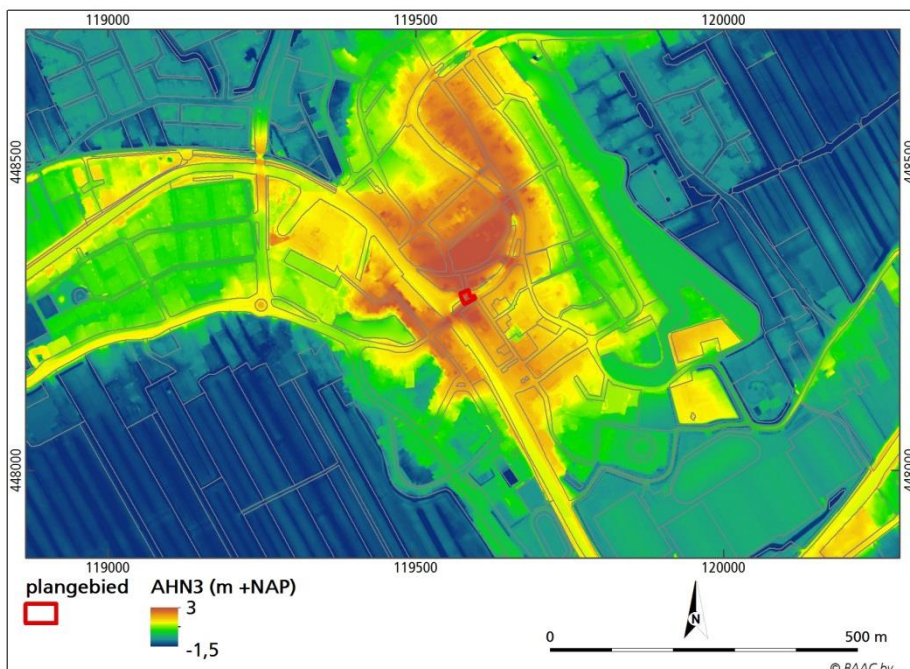
¹¹ Geologische kaart van Nederland 1:50.000 (kaartblad 38 West) 1992.

¹² DINOloket 2017, boring B38B2286 en B38B2284.

zandiger lagen.¹³ Vermoedelijk bevinden deze boringen zich ter hoogte van restgeulafzettingen van de Hollandsche IJssel.

De gegevens van een milieukundig bodemonderzoek kunnen eveneens gebruikt worden om een (globaal) beeld te krijgen van de bodemopbouw van het plangebied. In 2016 heeft VanderHelm Milieubeheer B.V. in het gebied een milieukundig bodemonderzoek uitgevoerd, waarbij zes boringen zijn gezet. Drie boringen zijn vanwege een ondoordringbare laag met baksteenpuin gestaakt. Vermoedelijk is dit (deels gesloopt) muurwerk. In de overige boringen is een 50 tot 190 cm dik puinhoudend pakket zand aangetroffen met daaronder tot circa 350 cm –mv een pakket puinhoudende, matig siltige klei met plaatselijk humeuze of venige lagen. In één boring is hieronder nog een pakket zwak kleiige veen met resten hout aangetroffen, waarin verder geen antropogene indicatoren zijn aangetroffen. Deze afzettingen zijn geïnterpreteerd als een stedelijk ophooppakket met vermoedelijk restgeulafzettingen.¹⁴

Op de geomorfologische kaart is het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van extrapolatie van de omliggende gebieden blijkt dat het plangebied deel uitmaakt van een *rivieroeverwal* (kaartenheid 3K25). Ten noordoosten van het plangebied bevindt zich een *rivierkomvlakte* (kaartenheid 1M23).¹⁵

Figuur 2.3 De ligging van het plangebied op een uitsnede van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3 2017).

Op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN3) is te zien dat het plangebied deel uitmaakt van een gebied waar twee hoger gelegen zones (circa 0 m +NAP) (stroomgordels van de Hollandsche IJssel en de Lange Linschoten) samenkomen. De hoogte van de omliggende, laaggelegen komgebieden bedraagt circa 1 à 1,5 m –NAP. Vanwege de ligging in de oude stadskern (0,5 à 3,5 m +NAP) van Oudewater en dan met name langs de Lange Linschoten (1,5 à 3,5 m +NAP) heeft het plangebied echter een beduidend hogere ligging. Doordat het plangebied doorsneden wordt door een gracht varieert de hoogte van circa 0,6 à 0,7 m tot 3,5 m +NAP. Ter hoogte van de kades heeft het plangebied een hoogte

¹³ DINOloket 2017, boring B38B2281.

¹⁴ Roskes 2016.

¹⁵ ARCHIS 3 2017.

van circa 2,2 à 3,5 m +NAP. Dit betekent dat er vermoedelijk een 2,2 à 3,5 m dik stedelijk ophoogdek aanwezig is in het grootste deel van het plangebied.¹⁶

Ook op de bodemkaart is het plangebied vanwege de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd. Op basis van de omringende gekarteerde gebieden is af te leiden dat zich in het plangebied van nature *kalkhoudende poldervaaggronden* (kaarteenheden Rn95A) bevinden, die zijn ontstaan in *zware zavel en lichte klei* met grondwatertrap VI¹⁷ of *kalkloze poldervaaggronden*, die zijn ontstaan in *zware klei met profielverloop 3, of 3 en 4* en grondwatertrap IV¹⁸ (kaarteenheden Rn47C).¹⁹ Poldervaaggronden worden gekenmerkt door een vrij dunne, zwak ontwikkelde, humeuze bovengrond met daaronder de C-horizont, die meestal direct onder de A-horizont sterk roestig en grijs gekleurd is. Als gevolg van de ligging in de oude stadskern van Oudewater zal de natuurlijke bodem echter afgedekt zijn met een stedelijk ophoogpakket.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het plangebied maakt deel uit van een klei-op-veengebied, dat doorsneden werd door rivieren. De zandige stroomgordels vormden van oudsher aantrekkelijke vestigingslocaties. Vermoedelijk is al in de 8^e eeuw op het schiereilandje waar het 'oude water' (het riviertje de Lange Linschoten) in de Hollandsche IJssel uitmondde, oftewel ten noordwesten van het plangebied, een nederzetting ontstaan. In ieder geval was er omstreeks 1100 sprake van een tufstenen kerk in Oudewater.

Vanaf de 11^e eeuw is het omringende moerasgebied door de bisschop van Utrecht uitgegeven, waarna het gebied systematisch is ontgonnen. Vanaf de oeverwallen van de rivieren, zoals de Hollandsche IJssel en de Lange Linschoten, werden evenwijdige sloten gegraven om het gebied te ontwateren, waardoor langgerekte, smalle kavels ontstonden. Deze zogenaamde cope-ontginningen, genoemd naar de overeenkomst ('cope') die de bisschop met de ontginners sloot, werden omgeven door een dijkje of kade om gebiedsvreemd water te weren. Als gevolg van de inklinking van de bodem kregen de boeren steeds meer te maken met wateroverlast en werd het noodzakelijk langs de rivieren dijken aan te leggen. De Kappellestraat ten noordoosten van het plangebied maakte deel uit van de IJsseldijk, waaruit blijkt dat het plangebied vermoedelijk buitendijks lag. Als gevolg van de doorgaande inklinking van het land en de ophoging (als gevolg van buitendijkse sedimentatie) van de bedding van de Hollandsche IJssel werd de afwatering echter steeds moeilijker. Door in 1285 de Hollandsche IJssel bij Klaphek af te dammen, kreeg de rivier een lager waterpeil waardoor de omringende gebieden makkelijker konden afwateren. De Lek werd vervolgens de hoofdafvoer van het Rijnstelsel.²⁰

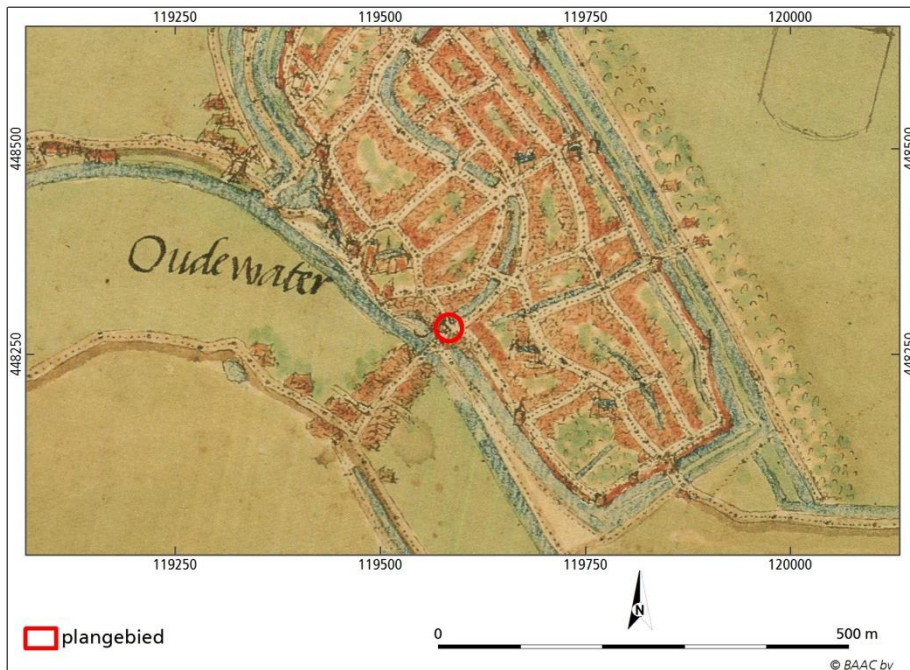
¹⁶ AHN3 2017.

¹⁷ Gemiddeld hoogste grondwaterstand 40-80 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand 80-120 cm -mv.

¹⁸ Gemiddeld hoogste grondwaterstand >40 cm -mv, gemiddeld laagste grondwaterstand 80-120 cm -mv.

¹⁹ Bodemkaart van Nederland 1:50.000 (38 West) 1984.

²⁰ Alkemade *et al.* 2010; Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2017.

Figuur 2.4 Indicatieve ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit het midden van de 16^e eeuw (Van Deventer 1558).

2.3.2 Historie

In 1265 kreeg Oudewater van de bisschop van Utrecht stadsrechten, waarna de nederzetting verder uitgroeide en in 1321 stadsmuren kreeg (zie figuur 2.4).²¹ De stadsmuur werd aan de zuidwestzijde van de stad langs de Hollandsche IJssel aangelegd, langs de zuidwestzijde van het huidige Helletje en de Nieuwstraat. Ter hoogte van het plangebied bevond zich één van de zes stadspoorten van Oudewater, de IJsselpoort, met aan de noordzijde de Remigiusbrug. Vanaf de IJsselpoort bevond zich een brug over de Hollandsche IJssel naar de zuidoever waar zich de nederzetting IJsselveere bevond.²²

In 1575 werd de stad bezet door de Spanjaarden, waarna de stad geplunderd werd. Vermoedelijk als gevolg van de gevechten en de verovering van de stad in 1575 raakte de Remigiusbrug over de Lange Linschoten zwaar beschadigd en was deze jaren lang niet meer bruikbaar. Dit had tot gevolg dat de Romeijnstraat een doodlopende straat werd.²³ In november 1576 kregen de burgers van Oudewater hun stad weer in handen en werd begonnen met de herbouw. De verdedigingswerken rond Oudewater werden gemoderniseerd door de aanleg van aarden wallen en lunetten, waarbij IJsselveere bij de stad werd getrokken (zie figuur 2.5). De stadsmuur langs de Hollandsche IJssel en de IJsselpoort werden hierdoor overbodig en vanaf 1588 afgebroken. Alleen de noordelijke toren van de IJsselpoort bleef als 'Gevangentoren' over. De vrijgekomen grond van de stadsmuur (onder andere het gebied tussen de Oost IJsselkade en de Nieuwstraat) werd vanaf circa 1600 bebouwd.²⁴

In 1591 heeft Gerritsz Paemburch, die ook bouwmeester van het stadhuis was, een nieuwe brug over de Lange Linschoten ontworpen en is de oude

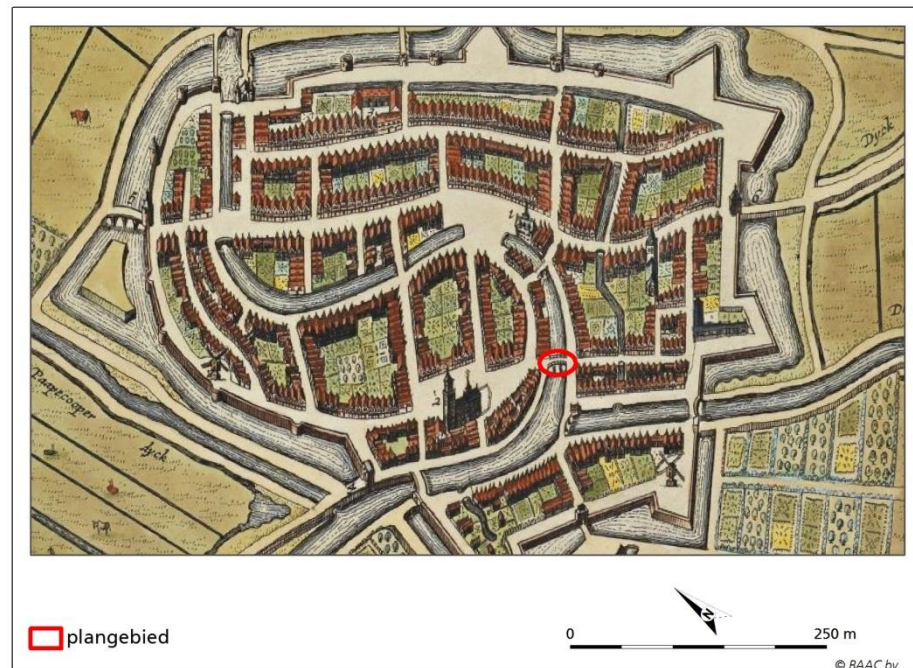
²¹ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2017; Blijdenstijn 2015.

²² Van Deventer 1558; Stoppelenburg 2010.

²³ Stoppelenburg & De Wit 2015, 38.

²⁴ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2017; Blaeu 1649; De Wit 1698; Stoppelenburg 2010.

Remigiusbrug vervangen door een boogbrug, de Romeijnsbrug.²⁵ De Romeijnstraat kreeg hierdoor weer een aansluiting met de Havenstraat.

Figuur 2.5 Indicatieve ligging van het plangebied op een uitsnede van een kaart uit de 17^e eeuw (De Wit 1698, gebaseerd op Blaeu 1649).

In het midden van de 18^e eeuw werd de 'Gevangentoren' nog beschreven als een 'oud, vierkantig Gebouw, van binnen met een overwulfde kelder voorzien' gelegen 'aan de Vleugel of den Arm van de zoo genaamden Romeins-Bruch' (zie figuur 2.6).²⁶ In 1719 heeft men een keersluis aangelegd bij de Romeijnsbrug tegen hoog water in de Hollandsche IJssel (zie figuur 2.7).²⁷ Vermoedelijk was voor die tijd de brug voorzien van sponningen waarin schotbalken konden worden neergelaten om op die manier wateroverlast in de stad tegen te gaan.²⁸ Uit de in het archief aangetroffen bestekken blijkt dat de deuren van de keersluis ongeveer om de 22 jaar moesten worden vervangen.²⁹

Op schilderijen uit het midden van de 19^e eeuw (zie figuur 2.6 en 2.7) is te zien dat het terrein direct ten zuiden van de Gevangentoren min of meer gelijk lag met het waterniveau, waardoor men vanaf het water de Gevangentoren kon betreden. Ten zuiden van de Gevangentoren bevonden zich nog drie panden.³⁰

²⁵ Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2017; Ervaar Oudewater 2016.

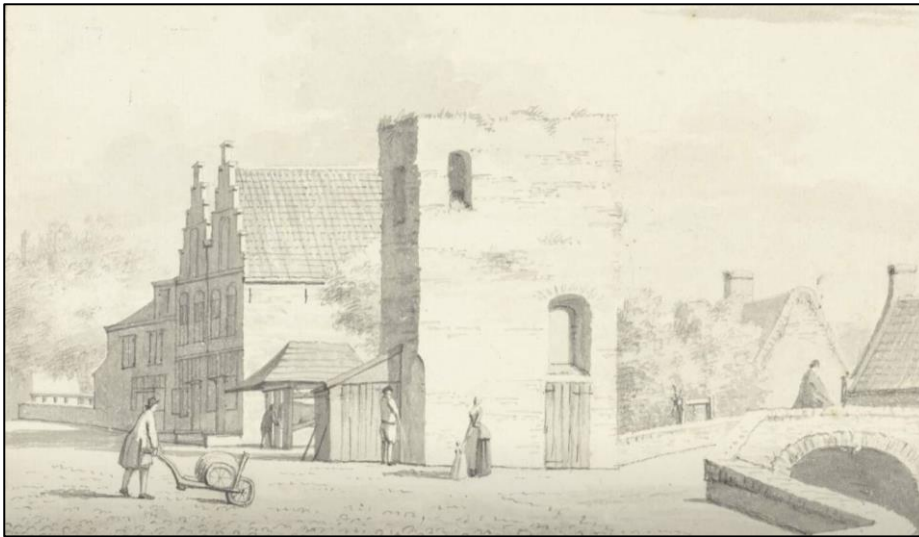
²⁶ Van Kinschot 1747.

²⁷ Van den Ende 2016.

²⁸ Mondelinge mededeling K. Venema (archivist gemeente Oudewater).

²⁹ RHC Rijnstreek en Lopikerwaard, Archief H094 Groot-Waterschap van Woerden, 1322-1974 (1988), inv.nrs. 1620/72, 1621/110 en 1623/174.

³⁰ Laanstra 1986.

Figuur 2.6 Restant van de oude IJsselpoort (de Gevangentoren) met rechts de Romeijnsbrug gezien vanuit noordoostelijke richting (De Winter 1745).

Figuur 2.7 Zicht op de Romeijnsbrug vanuit zuidwestelijke richting met aan de rechterzijde de Gevangentoren (Weissenbruch 1850, uit: Laanstra 1986).

In de tweede helft van de 19^e eeuw (afhankelijk van de bron in 1858 of 1867) is de Gevangentoren gesloopt. In dezelfde periode is ook de oude Romeijnsbrug gesloopt en vervangen door de huidige brug.³¹ Op de locatie van de oude verlaagde aanlegplaats van de Gevangentoren is vervolgens een nieuw pand gebouwd (huidige Havenstraat 23). Het terrein van de Gevangentoren bleef vermoedelijk onbebouwd.³² De huidige brug (zie figuur 2.8) bestaat uit

³¹ Rahms 1860; Geschiedkundige Vereniging Oudewater 2017; Ervaar Oudewater 2016.

³² Vergelijking schilderij Weissenbruch 1850 en Rahms 1860 met de huidige situatie. Op de topografische kaarten uit de 19^e en 20^e eeuw is niet af te leiden of het gebouw bebouwd is geweest.

stalenliggers met houten dekplanken en smeedijzeren leuningen. Aan de westzijde van de brug bevinden zich twee houten puntdeuren.³³ De huidige deuren dateren van 1990.

In 2012 heeft in het kader van de toekomstige renovatie van de Romeijnsbrug een funderingsonderzoek plaatsgevonden. Hierbij heeft men vier proefsleuven gegraven. Hierbij is puinhoudend zand met kloostermoppen weggegraven met kabels en leidingen en metselwerk aangetroffen. Het metselwerk (vanaf circa 3,05 m +NAP) is afgedekt met een betonstrook en loopt door tot minimaal de ontgravingsdiepte. Het metselwerk, dat meestal in slechte staat verkeerd en deels losse stenen bevat, is aan de noordzijde getript uitgevoerd (minstens vier tredes). Tevens is hier een oude funderingsbalk aangetroffen op circa 70 cm -mv.³⁴

Figuur 2.8 Huidige toestand Romeijnsbrug (foto: J.M.J. Willems, oktober 2017).

Bij het funderingsonderzoek zijn diverse moderne kabels en leidingen aangetroffen. In het plangebied liggen leidingen van datatransport, gas, elektriciteit, water en riolering, die voornamelijk in het verlengde van de westelijke rand van de brug lopen (zie figuur 2.9).³⁵ Uit navraag bij de beheerders van de kabels en leidingen in het verleden blijkt dat de diepte waarop de leidingen zijn aangelegd, afhankelijk is van het soort leiding of kabel. Waterleidingen worden over het algemeen op een diepte van 90 à 100 cm -mv aangelegd, gas- en elektriciteitsleidingen liggen meestal op een diepte van 70 à 90 cm -mv en datatransportleidingen bevinden zich op een diepte van 50 à 70 cm -mv. Riolering wordt met een natuurlijk verhang aangelegd, waardoor de diepte van aanleg kan variëren van 80 à 90 cm -mv tot circa 300 cm -mv.³⁶ Hoewel de diepte van de verstoring van de leidingen vrij groot kan zijn, is de omvang van de verstoring beperkt. Hierbij moet er wel rekening mee worden gehouden dat er ook oudere kabels en leidingen aanwezig kunnen zijn die voor verstoring hebben

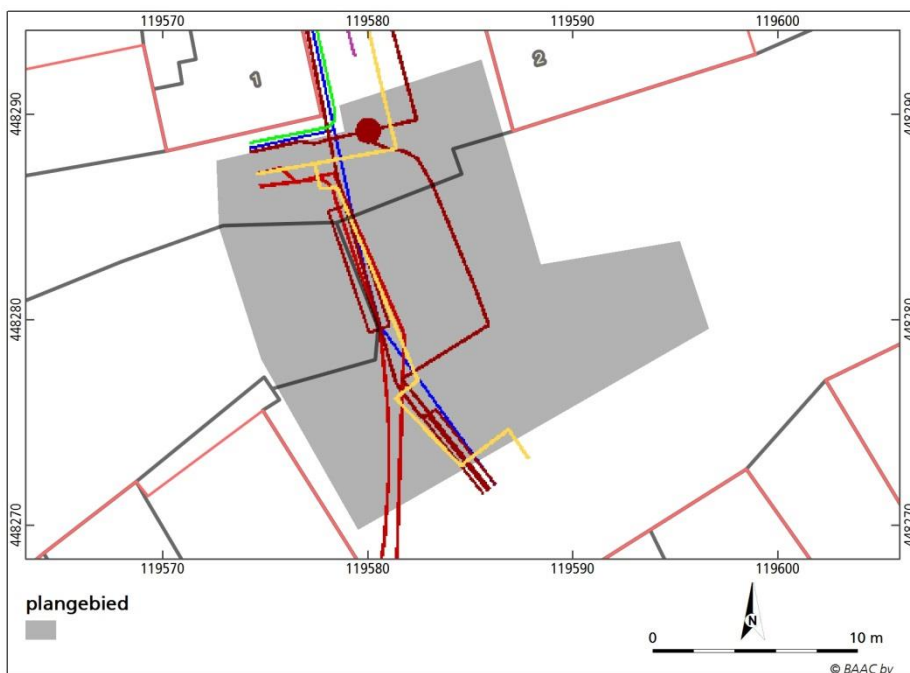
³³ Keesmaat 2012.

³⁴ Keesmaat 2012.

³⁵ KLICmelding 17O082259.

³⁶ De Boer 2011.

gezorgd. Over het algemeen zal, als gevolg van de aanleg van kabels en leidingen, bestrating e.d., de bovenste circa 40 cm van de bodem bestaan uit een recent ophoogdek (stabilisatiezand) en/of recent verstoord zijn. Daaronder zal over het algemeen sprake zijn van oudere stedelijke ophogingslagen en zullen de recente verstoringen sterk afnemen.

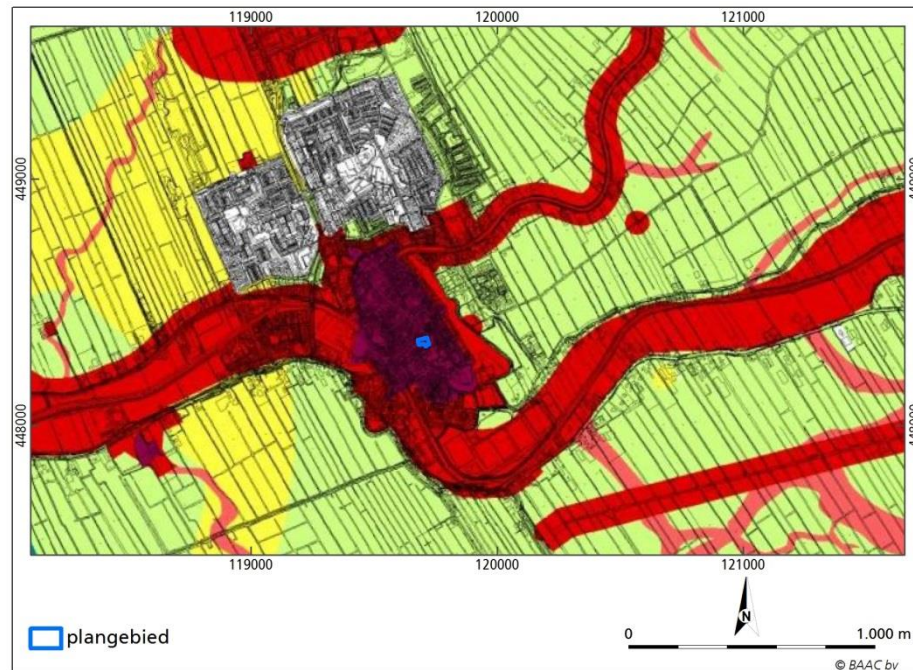

Figuur 2.9 Ligging van de huidige kabels en leidingen in het plangebied (geprojecteerd op de kadastrale kaart).

2.3.3 Archeologie

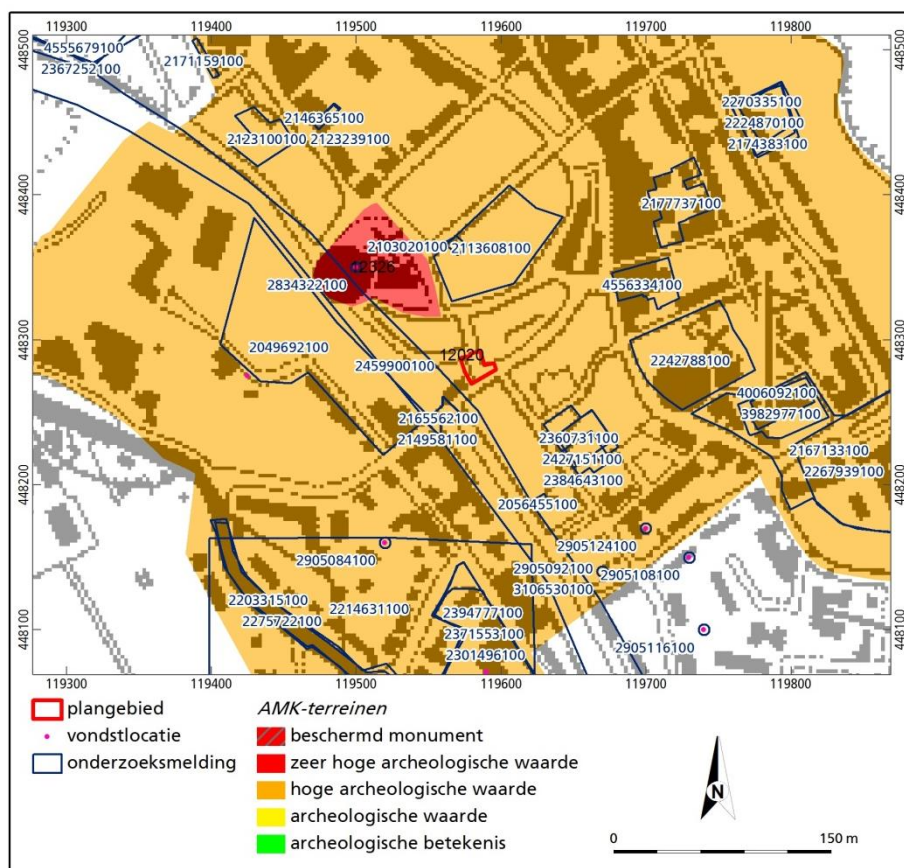
Over het algemeen zijn in Nederland op verschillende niveaus (landelijk, provinciaal, regionaal en gemeentelijk) archeologische (verwachtings-)kaarten opgesteld. Het huidige beleid, dat van toepassing is op het plangebied, is gebaseerd op de geactualiseerde archeologische beleidskaart (zie figuur 2.10). Volgens deze kaart van de gemeente Oudewater maakt het plangebied deel uit van een gebied met archeologische waarde (oude stadskern van Oudewater, bordeauxrood op de kaart), waarvoor geldt dat archeologisch onderzoek noodzakelijk is bij bodemingrepen groter dan 50 m² en dieper dan 30 cm –mv. Voor deze gebieden geldt het Archeologisch vooronderzoek protocol 1 oftewel een bureauonderzoek, waarbij het vervolgonderzoek afhankelijk is van de resultaten van het bureauonderzoek en de grootte van de ingreep. Bij elk type veldonderzoek dienen in ieder geval ook boringen tot 6 m –mv te worden gezet.³⁷

³⁷ Van den Ende 2015.

Figuur 2.10 Ligging van het plangebied op de gemeentelijke beleidskaart (Archeologische beleidskaart 2015).

Naast deze verwachte archeologische waarden zijn rond het plangebied in het verleden ook daadwerkelijk archeologische waarden aangetroffen. In de database van de RCE, ARCHIS 3, zijn rond het plangebied (in een vergelijkbare landschappelijke en historische context) binnen een straal van circa 150 meter diverse archeologische vondsten bekend (zie figuur 2.11). Bepaalde gebieden zijn vanwege hun archeologische waarde vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Het plangebied maakt deel uit van de historische kern van Oudewater uit de late middeleeuwen-nieuwe tijd, dat is aangewezen als *terrein van hoge archeologische waarde* (monumentnr. 12020). Op circa 30 m ten noordwesten van het plangebied bevindt zich een *terrein van zeer hoge archeologische waarde* waar zich de kerk (circa 1400) met resten van haar voorganger uit de 12^e eeuw bevindt (monumentnr. 12326). Bij restauratiewerkzaamheden in de jaren zestig zijn hier daadwerkelijk de resten van de 12^e eeuwse tufstenenkerk aangetroffen. Rond 1300 is het koor vervangen door een bakstenen koor met transept, waarna een toren is toegevoegd aan de westzijde. Rond 1400 is de kerk verbouwd tot een driebeukige hallekerk, waarna de kerk nog diverse verbouwingen heeft ondergaan (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2834322100).

Figuur 2.11 Ligging van het plangebied met vondstmeldingen, onderzoeksmeldingen en AMK-terreinen (ARCHIS 3 2017).

Op circa 20 m ten zuidwesten van het plangebied heeft Becker & Van de Graaf een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd van de brug over de Hollandsche IJssel (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2149581100). De resultaten van dit onderzoek zijn niet in ARCHIS of Dans Easy opgenomen. In hetzelfde jaar heeft Becker & Van de Graaf vervolgens een archeologische begeleiding van de werkzaamheden uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2165562100). Bij het onderzoek zijn aan beide zijden van de rivier een aantal muren gedocumenteerd, die waarschijnlijk dateren uit de 17^e of 18^e eeuw. De oorspronkelijke bovenzijde van de muren is niet meer aanwezig, terwijl de onderzijde niet vastgesteld kon worden in de ontgravingen. De muurwerken zijn deels van de brug over de Hollandsche IJssel. Mogelijk is in de Havenstraat nog een restant van de IJsselpoort aangetroffen. Een deel van het muurwerk is verwijderd voor de nieuwe fundering van de herstelde Cosijnbrug. Behalve bouw materiaal (baksteen, vensterglas, tegels e.d.) zijn er ook aardewerkfragmenten en dierlijk bot uit de nieuwe tijd aangetroffen.³⁸

Op circa 20 m ten zuidwesten van het plangebied heeft Vestigia in 2014 in het kader van de onderhoudsbaggerwerkzaamheden van de gekanaliseerde Hollandsche IJssel een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2459900100). Op basis van dit onderzoek is geconcludeerd dat zich ter hoogte van Oudewater muurresten van de middeleeuwse stadsmuur en restanten van de voorgangers van de huidige Cosijnbrug kunnen bevinden. Tevens zouden archeologische resten uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd

³⁸ Het rapport is niet opgenomen in ARCHIS of Dans Easy.

verwacht kunnen worden die verband houden met nederzettingen langs de rivier (afval), watermanagement (beschoeiingen, sluisjes, dammetjes) en (kleinschalige) scheepsvaart (scheepswrakjes). Het is niet bekend of deze resten bij oudere baggerwerkzaamheden zijn verstoord. Om de archeologische verwachting nader te specificeren is geadviseerd om een geofysische analyse uit te voeren of om de baggerwerkzaamheden extensief te laten begeleiden.³⁹

Op 60 m ten noorden van het plangebied (Markstraat 37) heeft ArcheoMedia in 2005 een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2103020100). Bij dit onderzoek zijn aardewerk- en botfragmenten uit de late middeleeuwen B tot nieuwe tijd en houtskoolfragmenten uit (vermoedelijk) de Romeinse tijd – late middeleeuwen aangetroffen. Aangezien het rapport niet is opgenomen in ARCHIS of Dans Easy, is niet bekend in welke context de vondsten zijn aangetroffen of wat de bodemopbouw van het gebied is. In 2006 heeft ADC ArcheoProjecten in dit gebied een archeologische begeleiding uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2113608100). Bij dit onderzoek is een 90 cm diepe put uitgegraven, waarin muurresten zijn aangetroffen, die behoren tot een afgebroken 17^e eeuwse pand. Op een dieper niveau zijn oudere muurresten aangetroffen, die niet konden worden gedateerd. Er zijn verschillende beer- en waterputten aangetroffen, die vermoedelijk dateren uit de 17^e eeuw. Twee houten waterputten doorsnijden de laat 14^e/vroeg 15^e eeuwse afvallagen en dateren vermoedelijk uit de midden tot late 15^e eeuw. Geadviseerd is om het terrein en aangrenzende terreinen bij toekomstige bouwplannen goed in de gaten te houden.⁴⁰

Op circa 50 m ten zuidoosten van het plangebied heeft IDDS Archeologie in 2012 in opdracht van Hazenberg Archeologie in het kader van de gedeeltelijke sloop en renovatie van de Mariaschool (Nieuwstraat 9-11) een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2360731100 en 2384643100). Uit het onderzoek blijkt dat het gebied ligt op de oeverwal van de Hollandsche IJssel, die is afgedekt door antropogeen opgebrachte woonlagen (sterk zandige, humeuze klei, top op 1,85 m +NAP). De top van de oeverwal ligt op 0,25 à 1,15 m +NAP en is gebioturbeerd. Als gevolg van de sloop van de voormalige bebouwing is een deel van het gebied tot onder het archeologisch niveau verstoord. Er zijn archeologische resten vanaf de 17e eeuw aangetroffen, die echter op die locatie gemengd zijn met modern puin. Geadviseerd is om bij bodemverstoringen dieper dan 50 cm –mv in het oostelijke deel een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren.⁴¹

In 2013 heeft ADC ArcheoProjecten vervolgens voor een deel van het terrein een archeologische begeleiding uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2427151100). Tijdens het onderzoek is een 10 tot 20 cm dikke laag tegels met stabilisatiezand aangetroffen. Hieronder bevindt zich tot 80 à 120 cm –mv een pakket donkergrijze tot grijsbruine, licht humeuze, sterk zandige klei met baksteenfragmenten, grind, kolengruis, slakken en aardewerkfragmenten uit de nieuwe tijd. Dit pakket is gedateerd in het midden van de 16e eeuw tot heden en is mogelijk te relateren aan de ontmanteling van het klooster dat sinds 1582 heeft plaatsgevonden. Hieronder bevindt zich een pakket grijsbruine, sterk siltige klei met enkele spikkels baksteen en houtskool. Dit pakket is geïnterpreteerd als een vermenging van de top van de oeverwal met de latere bebouwingsresten. De oeverwalafzettingen zijn niet bereikt. De archeologische resten bestonden uit

³⁹ Visser & Klerks 2015.

⁴⁰ Williams 2006.

⁴¹ Koekkelkoren & Moerman 2012.

muurresten van twee bouwfases (17^e-20^e eeuw), het restant tonput uit de 16^e eeuw en het restant van de vloer of straat.⁴²

Op 100 m ten noordoosten van het plangebied heeft BAAC in 2017 aan de Kapellestraat 1 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de verbouwing van de huidige bebouwing en de aanleg van een nieuwe parkeergarage in het gebied (ARCHIS-zaakidentificatienr. 4556334100). Op basis van het bureauonderzoek is gesteld dat het gebied vanaf de midden-Romeinse tijd op de oeverwal van de Hollandsche IJssel heeft gelegen, waarbij in de late middeleeuwen langs de zuidwestgrens de IJsseldijk is aangelegd. Het plangebied is aan het begin van de 14^e eeuw opgenomen in de stadskern van Oudewater. Gezien de (middel)hoge verwachting voor archeologische waarden uit de midden-Romeinse tijd tot nieuwe tijd is geadviseerd om bij bodemverstoringen dieper dan 30 cm –mv een proefsleuvenonderzoek of (indien dit niet mogelijk is) een archeologische begeleiding uit te voeren.⁴³

Op 100 m ten oosten van het plangebied (Kapellestraat 15) heeft Becker & Van de Graaf in 2008 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2242788100). De resultaten van dit onderzoek zijn niet in ARCHIS of Dans Easy bekend.

Op 140 m ten noordoosten van het plangebied heeft het ARC in 2003 langs de Wijngaardstraat een archeologisch bureau- en booronderzoek uitgevoerd (ARCHIS-zaakidentificatienr. 2177737100). Bij het booronderzoek zijn acht boringen gezet tot een diepte van maximaal 155 cm –mv. In alle boringen is sterk zandige klei met puin en plaatselijk zand aangetroffen. In het pakket is een fragment grijsbakkend aardewerk (mogelijk 14^e eeuw) en een pijpensteeltje (17^e of 18^e eeuw) aangetroffen. Ondanks de ligging in de oude stadskern van Oudewater, dat gekenmerkt wordt door een antropogeen ophoogpakket uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd, is vanwege de aanwezigheid van puin de conclusie getrokken dat de bodem verstoord is en dat de kans op archeologische resten klein is. Er is geen vervolgonderzoek aanbevolen.⁴⁴

⁴² Loopik 2015.

⁴³ De Boer 2017.

⁴⁴ Essink 2003.

3

Archeologische verwachting

Het plangebied maakt deel uit van een gebied waar in het Holoceen onder invloed van fluviatiele activiteit zowel een dik pakket veen, klei en zand is afgezet als een dik antropogeen pakket is opgebracht. In zowel verticale als horizontale zin kunnen hierdoor verschillende niveaus met elk een eigen archeologische verwachting worden onderscheiden. Hieronder zal per periode de archeologische verwachting van het gebied worden behandeld.

Paleolithicum – mesolithicum

Het plangebied maakte lange tijd deel uit van de riviervlakte van de Rijn en Maas met een verwilderd geulenpatroon. De top van deze afzettingen is echter door de Holocene geul van de Hollandsche IJssel geërodeerd. Derhalve wordt aan de pleistocene ondergrond in het plangebied voor deze periode een lage verwachting toegekend voor archeologische waarden (vuursteenvindplaatsen).

Neolithicum – vroege Romeinse tijd

Als gevolg van de stijgende zeespiegel, steeg de grondwaterspiegel en ontstond vanuit het westen geleidelijk een veenmoeras met meanderende rivieren. De stroomgordels vormden in deze periode mogelijke bewoningslocaties. Omstreeks 2390 BP (oftewel in de vroege ijzertijd) werd de noordoost-zuidwest georiënteerde stroomgordel van de Lange Linschoten actief. Vermoedelijk lag het plangebied buiten de natuurlijke of oudste fase van deze geul. Bovendien zijn deze afzettingen door de Hollandse IJssel geërodeerd. Derhalve is de archeologische verwachting voor deze periode laag.

Midden-Romeinse tijd – late middeleeuwen A

Vanaf de midden-Romeinse tijd is ter hoogte van het plangebied een nieuwe rivierloop ontstaan, de Hollandsche IJssel, waarbij het plangebied op enig moment deel heeft uitgemaakt van de actieve geul van deze rivier. Bekend is dat bij de monding van de Lange Linschoten in de Hollandsche IJssel in ieder geval vanaf de 8^e eeuw vermoedelijk een nederzetting aanwezig was (Oudewater). Ten noordoosten van het plangebied is (ter hoogte van de Kappellestraat) een dijk langs de IJssel aangelegd. Dit betekent dat het plangebied lange tijd deel uitmaakte van het buitendijkse gebied. Op een gegeven moment is de IJsselloop ten zuidwesten van het plangebied komen te liggen en is de Lange Linschoten door het plangebied gaan stromen. Dit betekent dat zich in de ondergrond aan natte context gerelateerde archeologische resten kunnen voorkomen, zoals beschoeiingen, vaartuigen, fuiken, afvaldumps en rituele deposities. De top de restgeulafzettingen, die zich mogelijk vanaf circa 0,3 m –NAP (oftewel 1 m –mv langs de grachtkant tot 3,7 m –mv op de hoogste delen) bevinden, is vermoedelijk door het latere gebruik van de Lange Linschoten als vaarweg (met de daarbij horende baggerwerkzaamheden) verstoord geraakt. Het is echter niet uit te sluiten dat zich dieper nog archeologische resten zouden kunnen bevinden. Bovendien kunnen de resten onder de kades nog wel intact zijn. De kans om deze waarden daadwerkelijk aan te treffen is vrij laag. Derhalve geldt voor archeologische resten uit de midden-Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A een lage tot middelhoge verwachting.

late middeleeuwen B - Nieuwe tijd

In 1321 heeft Oudewater stadsmuren gekregen waarbij ter hoogte van het plangebied de IJsselpoort is aangelegd met aan de oostzijde de Remigiusbrug. In 1575 (Tachtigjarige Oorlog) raakte de stad en de brug zwaar beschadigd. Pas in 1591 werd een nieuwe boogbrug aangelegd over de Lange Linschoten, de Romeijnsbrug. In 1719 heeft men langs de westzijde van de Romeijnsbrug een keersluis aangelegd tegen hoog water in de Hollandsche IJssel. Vermoedelijk was voor die tijd de brug voorzien van sponningen waarin schotbalken konden worden neergelaten om op die manier wateroverlast in de stad tegen te gaan. In de tweede helft van de 19e eeuw zijn de Gevangentoren en de Romeijnsbrug gesloopt, waarna de huidige Romeijnsbrug is gebouwd en de locatie van de toren deel is geworden van de openbare ruimte (bestrating). Als gevolg van de ligging in de oude stadskern is het terrein vermoedelijk tot 3,7 à 5 m opgehoogd. In de loop van de 20e en 21e eeuw zijn in het gebied kabels en leidingen aangelegd en zal stabilisatiezand zijn aangebracht, waardoor de bodem naar verwachting tot circa 40 cm –mv geheel verstoord en/of recent opgebracht zal zijn en dieper plaatselijk verstoord zal zijn. Aan (onverstoorde) archeologische resten uit de late middeleeuwen B tot nieuwe tijd (verdedigingswerken, nederzettingsresten, afvaldumps, infrastructurele werken e.d.) wordt een zeer hoge verwachting toegekend. De onverstoorde resten uit deze periode worden vanaf circa 40 cm –mv tot in de top van de natuurlijke afzettingen op 0,3 m - NAP verwacht, maar kunnen in deels verstoorde context al vanaf het maaiveld worden aangetroffen.

4 Conclusie en aanbevelingen

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Onderzoeksvoorstel⁴⁵:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
In het plangebied zijn tot op heden geen archeologische vondsten gedaan. In de directe omgeving zijn archeologische resten bekend uit de periode vanaf de 12^e eeuw. Het plangebied maakt deel uit van de oude stadskern van Oudewater, waar in het begin van de 14^e eeuw de IJsselpoort met daarlangs een brug is gebouwd.

Wat is op basis van reeds uitgevoerd milieu- en funderingsonderzoek de bodemopbouw in het gebied en kan hier sprake zijn recente bodemverstoringen of stadsophoglagen?

Komen oeverafzettingen van de Hollandsche IJssel of Lange Linschoten voor?
In het plangebied bevindt zich naar verwachting een circa 40 cm recente ophooglaag (stabilisatiezand) met daaronder een gevolgd door een stedelijk ophoogpakket (late middeleeuwen-nieuwe tijd) van minstens circa 3,5 m dik gevolgd door restgeulafzettingen van de Hollandsche IJssel en/of Lange Linschoten. Plaatselijk zullen als gevolg van de aanleg van kabels en leidingen en de aanleg van de huidige brug diepere bodemverstoringen aanwezig zijn. De exacte bodemopbouw zal, als gevolg van de grote hoogteverschillen, binnen het plangebied sterk variëren.

*Zijn er voorlopers van de bestaande brug?
Specifiek o.b.v. van het archiefonderzoek:*

Wat is/was de funderingsdiepte en de diepte van vloerniveaus ten opzichte van het originele maaiveld?

Zijn eventuele ingravingen ten opzichte van het originele maaiveld gedaan, of is er eerst opgehoogd?

In het plangebied heeft in ieder geval vanaf het begin van de 14^e eeuw de IJsselpoort gelegen met langs de oostzijde de Remigiusbrug, die de voorloper van de huidige Romeijnsbrug vormt. De brug is diverse malen hersteld en vervangen. Hiervan zijn echter geen gegevens bewaard gebleven.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Op basis van het bureauonderzoek is aan het plangebied voor de steentijd tot en met de vroeg-Romeinse tijd een lage verwachting toegekend en geldt voor archeologische waarden uit natte context voor de midden-Romeinse tijd tot en met de late middeleeuwen A een lage tot middelhoge verwachting. Gezien de ligging in de oude stadskern van Oudewater, waarbij in het plangebied vanaf het begin van de 14^e eeuw de IJsselpoort met brug heeft gelegen, geldt voor de late middeleeuwen B- nieuwe tijd een zeer hoge verwachting. De archeologische

⁴⁵ Bergman 2017.

waarden worden vanaf het maaiveld verwacht, maar zullen vermoedelijk pas vanaf 40 cm –mv grotendeels onverstoord zijn.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Als gevolg van de geplande werkzaamheden zal de bodem over een grote oppervlakte tot circa 1,2 m +NAP worden verstoord. Aangezien de onverstoorde archeologische resten uit de late middeleeuwen B-nieuwe tijd al vanaf 40 cm –mv (vanaf 3,1 m +NAP en dieper) worden verwacht en hiervoor een zeer hoge verwachting geldt, is de kans zeer groot dat archeologische resten verstoord raken of zelfs geheel weg worden gegraven. Derhalve wordt geadviseerd om vervolgonderzoek uit te voeren om de archeologische verwachting aan te vullen en te toetsen. Gezien de beperkende omstandigheden (openbare weg in de stad) en de diepte van de werkzaamheden ter hoogte van een bestaand bouwwerk (brug) wordt geadviseerd om de werkzaamheden onder archeologische begeleiding uit te voeren. Gezien de locatie en de kans dat bij de bouw van de huidige brug oudere elementen zijn gebruikt, wordt geadviseerd om ook de sloopwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Oudewater) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten. Het rapport is in oktober 2017 goedgekeurd door het bevoegd gezag, waarbij bovenstaand advies is overgenomen.⁴⁶

⁴⁶ Schriftelijke mededeling dhr. P. Trommelen (gemeente Oudewater) 24 oktober 2017.

5

Geraadpleegde bronnen

Archivalia

RHC Rijnstreek en Lopikerwaard,

- Archief H094 Groot-Waterschap van Woerden, 1322-1974 (1988), inv.nrs 527-531.
- Archief H094A Groot-Waterschap van Woerden (1967) 1975-1994 (1996), inv.nrs 1620/72, 1621/110, 1623/174, 1623/194.

Literatuur

Alkemade, M, et al., 2010. *Archeologiebeleid gemeente Oudewater. Ontwikkeld in samenwerking met de gemeenten Lopik, Woerden en Montfoort*. Vestigia V08-1434. Amersfoort.

Anoniem, 1747, *Beschrijving der stad Oudewater. Waar achter gevoegt zijn de Handvesten, Privilegien en Octroyen, zoo eertijds door de Graaven van Holland, als naderhand door de Staaten van dat Gewest aan die Stad van tijd tot tijd gegund en verleend*. Delft.

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*. Centrum voor Landbouwdocumentatie, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2005. *Landschappelijk Nederland. De fysisch-geografische regio's. (Fysische geografie van Nederland)*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001. *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Bergman, W.A., 2017. *Onderzoeksvoorstel Archeologisch bureauonderzoek. Plangebied Romeijnstraat te Oudewater*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Blijdenstein, R., 2015. *Tastbare tijd. Cultuurhistorische Atlas van de provincie Utrecht 2.0*. Provincie Utrecht.

Boer, E.A.M., 2011. *Gemeente Echt-Susteren. Plangebied Oude Rijksweg te Susteren. Bureauonderzoek. BAAC rapport V-10.0301*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Boer, E.A.M. de, 2017. *Gemeente Oudewater. Plangebied Kapellestraat 1 te Oudewater. Archeologisch bureauonderzoek. BAAC rapport V-17.0147*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Bosch, J.H.A. & H. Kok, 1994. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Gorinchem West (38W)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

- CCvD**, 2016. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 4.0*. Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer, Gouda.
- Cohen, K.M. et al.**, 2012. *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography*. Dept. Physical Geography7. Utrecht University.
- Ende, H. van den**, 2015. *Actualisatie archeologiebeleid 2015*. Gemeente Oudewater.
<https://www.oudewater.nl/sites/default/files/Rapporten/actualisatie%20archeologiebeleid%202015%20gemeente%20oudewater.pdf>.
- Ende, H. van den**, 2016. *Archeologische onderzoeksagenda*. Gemeente Oudewater. Gemeente Oudewater.
- Essink, M.**, 2003. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureauonderzoek en boringen aan de Wijngaardstraat te Oudewater, gemeente Oudewater (U.)*. ARC-Rapporten 2003-32. ARC.
- Harbers, P.**, 1981. *Bodemkaart van Nederland. Schaal 1:50.000. Toelichting bij kaartblad 38 Oost Gorinchem*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Keesmaat, T.**, 2012. *Funderingsonderzoek Romeinsbrug. Rapportage aanvullend onderzoek landhoofden*. V-Infra b.v.
- Kinschot, G. R.**, 1747. *Beschryving der stad Oudewater*. Te raadplegen via <https://books.google.nl>.
- Koekkelkoren, A.M.H.C. & S. Moerman**, 2012. *Mariaschool, Oudewater. Gemeente Oudewater. Archeologisch Inventariserend Veldonderzoek, karterende fase. IDDS Archeologie rapport 1463*. IDDS Archeologie, Noordwijk.
- Laanstra, W.**, 1986. *Jan Weissenbruch, schilder-graficus 1822-1880*. Uitgeverij Tableau.
- Loopik, J.**, 2015. *Gemeente Oudewater – Mariaschool. Een archeologische begeleiding. ADC Rapport 3980*. ADC ArcheProjecten, Amersfoort.
- Markus, W.C.**, 1984. *Toelichting bij kaartblad 38 West Gorkum*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Roskes, L.**, 2016. *Verkennd milieukundig bodemonderzoek en asfaltonderzoek ter plaatse van de Romeijnbrug te Oudewater*. VanderHelm Milieubeheer B.V.
- Stoppelenburg, N., & J. De Wit**, 2015. *Het verhaal van de straten van Oudewater*, Oudewater.
- Verbreack, A.**, 1984. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000. Blad Tiel West (39W) en blad Tiel Oost (39O)*.

Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Visser, C.A. & K. Klerks, 2015. *Onderhoudsbaggerwerkzaamheden Gekanaliseerde Hollandsche IJssel, gemeenten Nieuwegein, IJsselstein, Montfoort, Oudewater, Vlist en Gouda. Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek. Rapportnummer V1220*. Vestigia, Amersfoort.

Williams, G.L., 2006. *Oudewater Markstraat 37. Een Archeologische begeleiding. ADC rapport 617*. ADC ArcheoProjecten, Amersfoort.

Geraadpleegde kaarten en afbeeldingen

AHN3, *Actueel Hoogtebestand Nederland*. Verkregen via ArcGISonline, <http://www.arcgis.com>, september 2017.

Archeologische beleidskaart, 2015. Te raadplegen via <https://www.oudewater.nl/content/archeologie-beschikbare-bestanden>.

Blaeu, J., 1649. *Tooneel der Steden van de Vereenighde Nederlanden met haare Beschrijvinge. Oudewater*. Te raadplegen via <http://www.gelderlandinbeeld.nl/blaeu-atlas>.

Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Kaartblad 38 West Gorkum. 1984. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.

Cohen, K.M., E. Stouthamer, H.J. Pierik, A.H. Geurts. 2012 *Digitaal Basisbestand Paleogeografie van de Rijn-Maas Delta / Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeography. Dept. Physical Geography. Utrecht University. Digital Dataset*. Utrecht.

Deventer, J. van, 1558. *Oudewater*. Te raadplegen via <http://www.gahetna.nl>, Kaartcollectie Jacob van Deventer, inventarisnr. 1.8.

Dienst van het kadaster en de openbare registers, 2017. Apeldoorn.

Geologische kaart van Nederland 1:50.000, Kaartblad Gorinchem West (38W), 1992. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Rahms, E.C., 1860. *De Gevange Toren en Romeijnsche Brug te Oudewater*. <https://www.rijksmuseum.nl/en/collection/RP-P-OB-73.667>.

Topographische en Militaire kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1839-1859. In: *Grote Historische Provincie Atlas 1:50.000. I West-Nederland 1839-1859*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties bv, Groningen.

Winter, H. de, 1745. *D'Gevange toorn tot Oude*. <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-T-1888-A-1825>.

Wit, F. de, 1698. *Perfecte aftekeningen der steden van de XVII Nederlandsche Provinciën in platte gronden. Oudewater*. Te raadplegen via <https://galerij.kb.nl/kb.html#/nl/stedenatlasdewit/page/45/zoom/4/lat/-31.91486750327621/lng/5.80078125>.

Geraadpleegde websites

ArcGIS Online, <http://www.arcgis.com>, september 2017.

ARCHIS 3, het archeologisch registratie- en informatiesysteem van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, <http://zoeken.cultureelerfgoed.nl>, september 2017.

Bodemloket, <http://www.bodemloket.nl>, september 2017.

Ervaar Oudewater, *Romeijnbrug krijgt volledige verkeersfunctie én oude vorm terug. 20 mei 2016*. <http://www.mmxdevelopment.nl/oudewater/nieuws/romeijnbrug-krijgt-volledige-verkeersfunctie-en-oude-vorm-terug/>.

DINOLoket, *Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond*, <http://www.dinoloket.nl>, september 2017.

Geschiedkundige Vereniging Oudewater, <http://geschiedkundigeverenigingoudewaer.nl>, september 2017.

Topotijdreis, over 200 jaar topografie, <http://www.topotijdreis.nl>, september 2017.

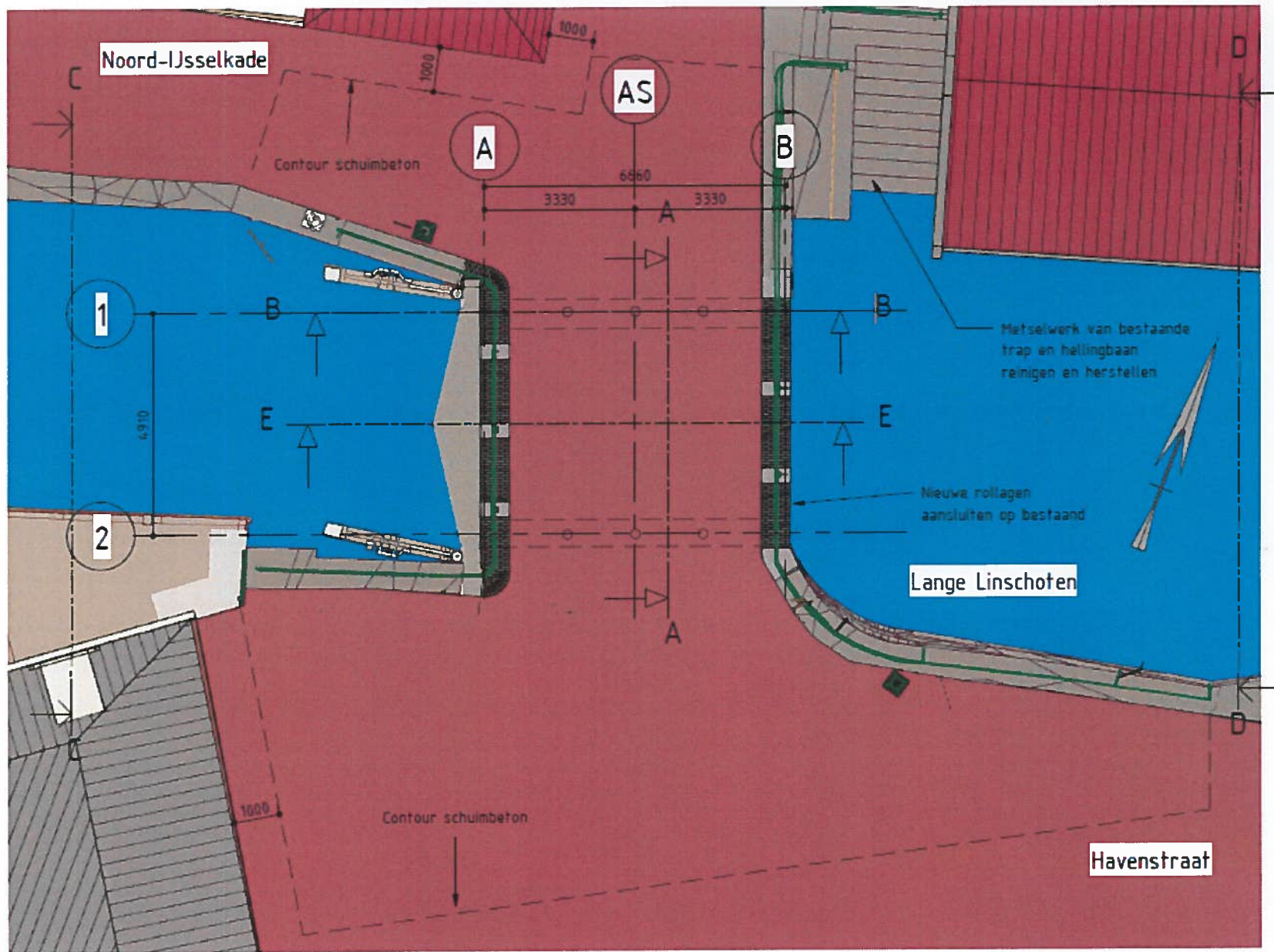
Overige bronnen

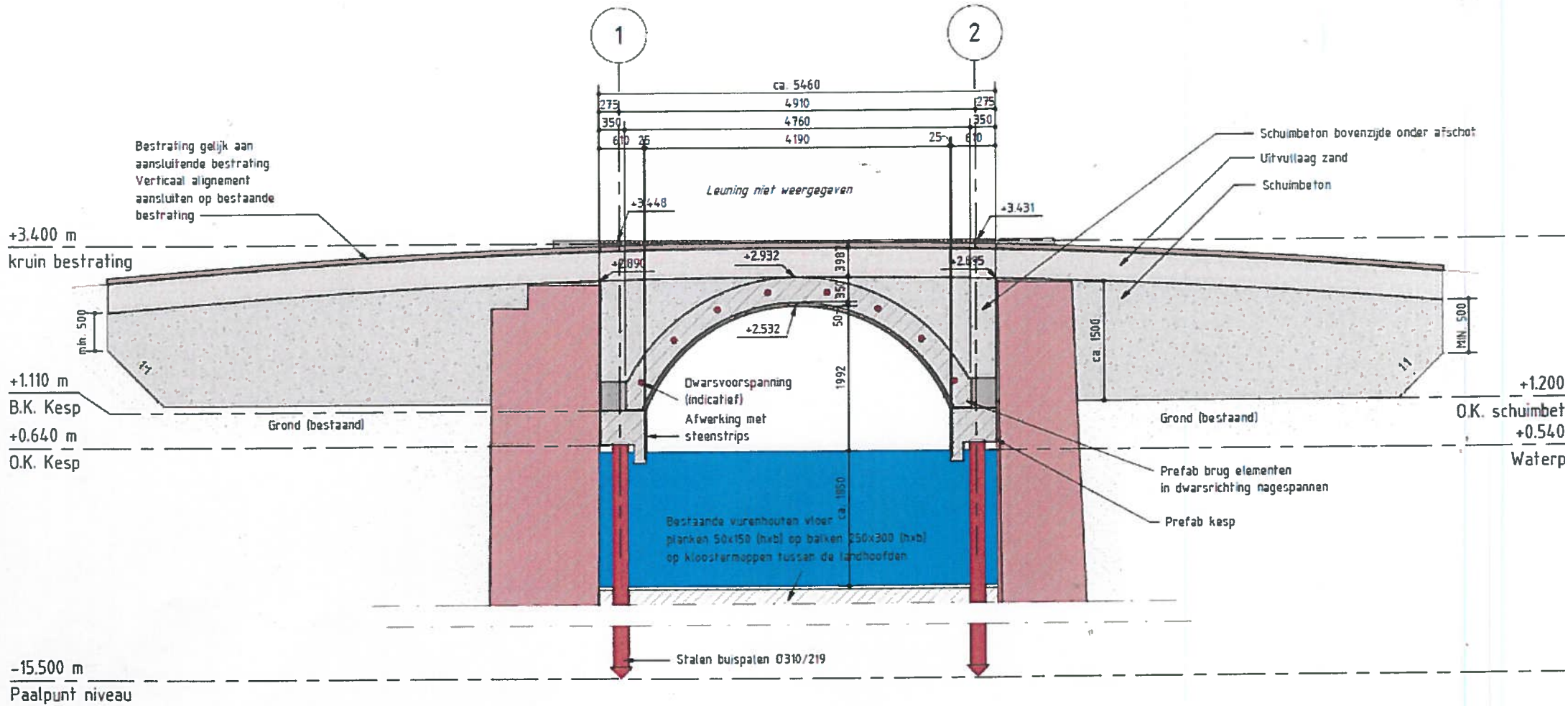
Mondelinge mededeling K. Venema (**archivist gemeente Oudewater**) 11 oktober 2017.

Informatie aanvraag **Geschiedkundige Vereniging Oudewater**, 3 oktober 2017.

Bijlage 1

Geplande werkzaamheden

Doorsnede A-A

Bijlage 2

Geologische en archeologische tijdvakken

Bijlage 2: Geologische en archeologische tijdvakken

Ouderdom (jr) 0 = 1950 n. Chr.	Chronostratigrafie				MIS	Lithostratigrafie						
11.650	Kwartair	Laat	Holoceen (warme periode)			1	Formaties: Naaldwijk (marien), Nieuwkoop (veen), Echteld (fluviaal)		Formatie van Beegden (Maas)			
12.850			Pleistoceen	Laat	Laat-Weichselien (Laat-Glaciaal)	Late Dryas (koud)	2	Formatie van Kreftenheye (Rijn)		Formatie van Boxtel (eolisch en lokaal terrestrisch)		
13.900						Allerød (warm)						
14.030						Vroege Dryas (koud)						
14.640						Bølling (warm)						
30.000						Laat-Pleniglaciaal (zeer koud)						
60.000					Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)	Midden-Pleniglaciaal (koud)					3	
75.000						Vroeg-Pleniglaciaal (zeer koud)					4	
117.000						Vroeg-Weichselien (gematigd koud)					5a	
												5b
												5c
						5d						
130.000					Eemien (warme periode)	5e	Eem Formatie (marien, lagunair en lacustrien)					
			Midden	Midden	Saalien (ijstijd)	6-10	Formatie van Urk (Rijn)	Formatie van Drente (Glaciaal)				
370.000												
410.000	Holsteinien (warme periode)	11										
475.000	Elsterien (ijstijd)	12			Formatie van Peelo (Glaciaal)							
850.000	Cromerien (warme periode)	13-22			Formatie van Sterksel (Rijn)							
2.600.000	Vroeg	Vroeg	Pre-Cromerien	23-104	Formatie van Stamproy (eolisch en lokaal terrestrisch)							

Chrono-, zuurstofisotopen- en lithostratigrafie voor Noordwest-Europa naar De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Berendsen (2008) en Cohen *et al.* (2009). Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2008). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

Ouderdom (kal. jaren BP ¹)	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden (kal. jaren v/n. Chr.)	
450	1250	Holoceen	Laat	Subatlanticum (koeler Vochtiger)	Loofbos, waarbij eik en els overheersen; haagbeuk vanaf Vb1 (>1%); vanaf Vb2 veel cultuurplanten (rogge, boekweit, korenbloem)	nieuwe tijd (1500-heden)	
1150						Vb2	middeleeuwen (450-1500 n. Chr.)
1500						Vb1	Romeinse tijd (12 v.Chr. – 450 n. Chr.)
1962	Va						ijzertijd (800 – 12 v. Chr.)
2750	2900		Midden	Subboreaal (koeler Droger)	Loofbos. Eik, els en hazelaar overheersen; beuk vanaf IVb >1% en grotere invloed landbouw (granen)	bronstijd (2000 – 800 v. Chr.)	
3050						IVb	neolithicum (5300 – 2000 v. Chr.)
3950	5000		III	Atlanticum (warm Vochtig)	Loofbos eik en els overheersen, relatief veel iep en linde. Het percentage den neemt af	mesolithicum (8800 – 5300 v. Chr.)	
5700							IVa
7250							8000
8700	I		Eerst berk en later overheerst de den				
10.250	9000	Vroeg		Preboreaal (warmer)		laat-paleolithicum (35.000 – 8800 v. Chr.)	
10.750			Laat-Pleistoceen				Weichselien (ijstijd)
11.650	10.150	Allerød		LW II	Dennen- en berkenbossen		
12.850	10.950	Vroege Dryas		LW I	Open parklandschap		
13.900	11.900	Bølling			Open vegetatie met kruiden (bijvoet) en berkenbomen		
14.030	12.100	Midden-Weichselien (Pleniglaciaal)		Perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	midden-paleolithicum (300.000 – 35.000 v. Chr.)		
14.640	12.450					Vroeg-Weichselien (Vroeg-Glaciaal)	Perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap
35.000 (v. Chr.)	¹⁴ C-methode loopt tot 43.000 jaar BP	Eemien (warme periode)		Loofbos			
75.000						Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)
117.000							
130.000							
300.000 (v. Chr.)							

¹ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.